

ÜZEYİR HACIBƏYOVUN ƏSƏRLƏRİNİN NƏŞR TARİXİ

UOT 002

CƏFƏROV ALI AZƏR OĞLU

*Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi
kafedrasının IV kurs tələbəsi*

Açar sözlər: Üzeyir Hacıbəyov, nəşr, əsər, musiqi, yaradıcılıq, kitab, lüğət

Ключевые слова: Узеир Гаджибеков, издание, работа, музыка, творчество, книга, словарь

Key words: Uzeyir Hajibeyov, publication, work, music, creativity, book, dictionary

Bəşəriyyət tarixində elə sənətkarlar var ki, onların adı, şəxsiyyəti, yaradıcılıq fəaliyyəti dünya mədəniyyətində xüsusi bir mərhələ təşkil edir. Azərbaycan xalqının dünya mədəniyyətinə bəxş etdiyi belə simalardan biri Üzeyir Hacıbəyovdur [25, 3].

Üzeyir Hacıbəyli ədəbi-bədii aləmə həyatı yaxşı və dərindən bilən bir yazıçı kimi gəldi. İlk gündən də dövrü və əsri ilə bir cərgədə addımladı. Zamanın qabaqcıl ideyaları səviyyəsində dayanmağa, xalqının keçmişinə hörmət etməyə, onun milli ləyaqətini qorumağa, indisi və gələcəyi ilə yaşamağa başladı. Bunun üçün ilk növbədə təbliğ etmək istədiyi ideyaların xalqa xeyrini, ictimai mənasını düşündü, onların yayılması üçün yeni yollar, üsullar və formalar tapdı. Mədəniyyətə bir sıra çalarlar, janrlar gətirdi. Bu

yolda gərgin əzab və əziyyətlərə dözdü, dəhşətli çətinliklərlə üzləşməyə məcbur oldu. Bir an da olsa əqidəsindən dönmədi, ictimai mövqeyindən geri çəkilmədi. Əksinə, əsrdən-əsrə, ildən-ilə ucaldıqca tərəqqiyə, inkişafa böyük ehtiyacı olan müqəddəs xalqına, doğma torpağına daha dərindən bağlandı, elinin gücündən, vətəninin qüdrətindən qüvvət aldı, özünün böyük daxili dünyasına, coşqun vətənpərvərliyinə, sədaqətli vətəndaş olmağına qədərbilən xalqını inandıra bildi. Bununla da özünə böyük bir dayaq və arxa qazandı. Xalqına həqiqi oğulluq etdiyi üçün adı əbədiləşdi, əsrlərə və nəsillərə nümunə oldu [7, 4].

Üzeyir Əbdülhüseyn oğlu Hacıbəyli 1885-ci il sentyabrın 18-də Azərbaycanın səfalı guşələrindən biri olan Ağcabədidə ana-

dan olmuşdur. Üzeyir Hacıbəylinin uşaqlıq və gəncliyinin ilk çağları Şuşada keçmişdir. Üzeyir Hacıbəyli ibtidai təhsilini Şuşada, Nikolayevski adına rus-tatar məktəbində almışdır. Şagird ikən bir neçə kiçik nağıl toplamış, üzünü köçürmüş və bir kitabça tərtib etmişdir.

1906-cı ildən başlayaraq Bakının və ümumən, Zaqafqaziyanın ictimai dairələrində tanınmağa başlayır. Dövrünün C.Məmmədquluzadə, Ə.Haqverdiyev, N.Nərimanov, H.Ərəblinski və başqa qabaqcıl vətəndaş ziyalıları ilə yaxınlıq və dostluq isə Üzeyir Hacıbəylinin demokratik ideyalara yiyələnməsinə, müasir milli məfkurə səviyyəsinə yüksəlməsinə köməklik göstərir. Bütün bu nailiyyətlər və uğurlar Üzeyir Hacıbəyli ictimai münasibətlər, vətəndaşlıq borcu və vəzifələrinə daha dərindən bağlayır.

XX əsrin tarixi Ü.Hacıbəyova öz qızıl səhifələrində yer ayırdı. Onu əsrin böyük oğlu, milli operanın banisi, musiqili komediya janrının ilk yaradıcısı, mahir jurnalist, yeni çalarlı publisistik ədəbiyyatın banilərindən biri, ilk maarif və mədəniyyət işçisi, qüdrətli dramaturq və güclü vətəndaş yazıçı kimi qəbul etdi. Onun məna dolu zəngin ədəbi-bədii irsi, hər cəhətdən kamil, insani hiss və duyğulardan yoğrulmuş müdrik şəxsiyyəti, əzablı və şərəfli həyatı böyük bədii və elmi əsərlər üçün zəngin materialdır. Bu qüdrətli sənətkarın ən birinci obyekt insan, onun həyatı, ən birinci qəhrəmanı isə xalq və onun mübarizəsi olmuşdur. Ona görə də Üzeyir sənəti indinin özündə də müdrik fikirlər, böyük səciyyələr və ehtiraslar sənəti kimi müasir mədəniyyətə işıq salır.

Novator sənətkar olan Ü.Hacıbəyov musiqidə də, nəzəriyyədə də Azərbaycan musiqisinin bir çox üslub xüsusiyyətlərini, estetik prinsiplərini müəyyənləşdirmiş və inkişaf etdirmişdir. Onun yaradıcılığında və nəzəri tədqiqatlarında realizm, ideyalıq, partiyalılıq, xalqilik, millilik və beynəlmilçilik kimi problemlər ilk dəfə irəli sürülmüş və işıqlandırılmışdır.

Ən əsası Üzeyir Hacıbəyov öz sənətində Azərbaycan xalq musiqisinin bütün janrlarının – mahnılarının, rəqslərinin, muğam və aşiq yaradıcılığının üslub xüsusiyyətlərini birləşdirərək özünün orijinal üslubunu Üzeyir üslubunu yarada bilmişdir.

Üzeyir Hacıbəyov əsərlərinin formasının klassik aydınlığı, biçimliliyi və xalq mahnı qaynaqları ilə bağlı olan melodiyanın üstünlüyü bu üslubun xarakter xüsusiyyətləridir.

Üzeyir Hacıbəyovun yaradıcılığı doğma Azərbaycanın hüdudlarını çoxdan aşaraq, müasir musiqi mədəniyyətinin görkəmli hadisəsinə çevrilmişdir. Yer kürəsinin milyonlarla insanı bu musiqini dinləyərək, bütün kökləri ilə, öz xalqının folkloru ilə bağlı olan və dünya musiqi mədəniyyətinin nailiyyətlərini mənimsəyən sənətkarın yaradıcılığına bələd olmuşlar. Bu yaradıcılıqda Şərqi və Qərbi musiqi ənənələrinin vəhdəti parlaq bədii obrazlarda əks olunmuş, yüksək humanizm idealları, xeyirxahlıq, xalqlar dostluğu tərənnüm edilmişdir.

Üzeyir irsi yalnız xalqı düşündürən, onun tələb və ehtiyacları ilə bağlı olan, bəzən onu həyəcana gətirən, bəzən də sevindirən mətləblərdən yarandığı üçün həm son dərəcə sadə və həm də qüdrətlidir. Üzeyir irsinin gücü ləyaqətini alçaldan, ona hər cəhətdən düşmən kəsilən qeyri-sağlam şəraitə, feodal dünyasının çürük qayda-qanunlarına qarşı yönəlməsində, cəmiyyətə səadət və xoşbəxtlik arzulamasında, daima irəliyə, gələcəyə səslənməsində, güclü həyat eşqi təbliğ etməsindədir. Məhz buna görə də XX əsr mədəniyyətini, ictimai fikir tarixini Üzeyir Hacıbəylisiz təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Keçən əsrin əvvəllərində C.Məmmədquluzadə yeni realist-satirik publisistikanın, hekayənin, M.Ə.Sabir yeni şeirin, Ə.Haqverdiyev yeni dramın bayraqları idisə, Üzeyir Hacıbəyli inqilabi demokratik publisistikanın yeni çalarlarının, “ədəbiyyat tariximizdə misli görünməyən yeni, realist məzhəkələrin” yaradıcısı olmuşdur [7, 4-5].

Böyük Üzeyirin çoxçalarlı zəngin yaradıcılığı həmişə müasir tənqid və musiqi

ədəbiyyatşünaslığının diqqət mərkəzində olmuşdur. Onun məftunedici musiqisi, publisistikası, etik, estetik və ictimai-siyasi görüşləri, jurnalistik fəaliyyəti və dramaturgiyası haqqında S.Vurğun, M.Arif, M.C.Cəfərov, Ə.Sultanlı, M.İbrahimov, F.Köçərli, F.Hüseynov, R.Nağıyev, Q.Məmmədli, Q.Qasımov, E.Abbasova, X.Məlikov, C.Quliyev, Y.Şirvan və s. kimi görkəmli alim və yazıçılar qiymətli fikirlər söyləmişlər. Bundan sonra da Üzeyir irsi haqqında yeni-yeni əsərlərin yaranacağı şübhəsizdir [7, 5].

XX əsrin ilk onilliyi həm Üzeyir Hacıbəylinin və həm də ümumən Azərbaycan xalqının mədəni həyatında ən uğurlu və ən əlamətdar illər kimi qeyd olunur. Milli operanın əsası məhz bu onillikdə qoyulur, ilk musiqili komediya bu illərdə yaranır, ilk lüğət, ilk maarif dərsləkləri, rus ədəbiyyatından ilk tərcümələr bu illərdə meydana çıxıb. Üzeyir Hacıbəylinin bu sahələrdəki böyük xidmətləri yalnız Azərbaycan üçün deyil, bütün Şərqlə üçün əlamətdar hadisə idi.

Üzeyir Hacıbəyov irsinin nəşr tarixinin öyrənilməsi vacib və maraqlıdır.

O, 1907-ci ildən başlayaraq təlim-tərbiyə və maarif sahəsində bir sıra mühüm işlər görmüşdür. 1907-ci ildə "Rusi-türki və türki-rusi" lüğətini tərtib etmiş və bu sahədə uğurlu addım atmışdır.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyətindən əvvəlki illərdə lüğətçilik sahəsində çalışmış ziyalılarımızdan biri də milli operamızın banisi, görkəmli publisist Üzeyir Hacıbəyovdur. Görkəmli sənətkar mətbuat və ədəbiyyat aləmində xalqın mədəniyyət və maarifə böyük ehtiyacı olduğu bir dövrdə fəaliyyətə başlamışdır. Azadlıq hərəkatı, 1905-ci il inqilabı çarizm üsul-idarəsini laxlatmaqla bərabər, mətbuatın, kitab nəşrinin genişlənməsinə də təkan verdi. Müxtəlif növlü və tipli nəşrlər, qəzet və jurnallar buraxıldı, tərcümə əsərləri meydana gəldi və nəşr edildi. Bu vəziyyət istər-istəməz öz təsirini dildə, lüğətçilikdə də özünü göstərdi. Müxtəlif sahələrə aid yeni söz və termin, habelə ifadələr yaranırdı. Dillərin öyrənilməsi, tərcümə əsərlə-

rinin həyata keçirilməsi lüğətçilik əsərlərinə tələbatı artırırdı. Mətbuat səhifələrində əcnəbi sözlərin artması, əcnəbi sözlərin mənasını bilmək, zəruri yerlərdə həmin sözləri işlətmək, ana dilinin incəliklərinə yiyələnmək və s. problemlər bu prosesə daha gücləndirirdi. Başqa sözlə, belə bir şərait müxtəlif məzmunlu, növlü və tipli soraq-məlumat kitablarının, o cümlədən lüğətçiliyin yeni-yeni əsərlərlə zənginləşdirilməsini irəli sürürdü. Ü.Hacıbəyov əcnəbi sözləri və ana dilini kamil öyrənmək işində, xalqın tərəqqisində, maarif və mədəniyyətin inkişafında lüğətlərin böyük əhəmiyyətə malik olduğunu dərk etmiş və buna görə də lüğətçiliyə aid qiymətli əsər yaratmışdır [24].

Ü.Hacıbəyov rus və Avropa dillərindən mütərcim, ixbarat, məqalət, teleqraflarla əlaqədar işlədilən əcnəbi sözlərin mənasını anlamaq, oxuyub yazanların öz ana dilini kamil öyrənmək məqsədilə "Türki-rusi və rusi türki" lüğətini tərtib etmişdir. Ü.Hacıbəyovun 1907-ci ildə çapdan buraxılmış "Mətbuatda müstə'məl, siyasi, hüquqi, iqtisadi və əsgəri sözlərin türki-rusi və rusi-türki lüğəti" öz quruluşu, məzmunu, dövrə uyğun terminlərin lüğətə daxili nöqtəyi-nəzərindən diqqəti daha çox cəlb edir. Lüğətin özünün təbliğinə və yayılmasına kömək məqsədilə lüğətin adının yanında verilən «qəzetə və cəraidlə məşğul olanlardan ötrü pək lüzumlu bir düsturül-əməldir» sözləri lüğətin əhəmiyyətini oxucuların diqqətinə çatdırır [24].

96+28 səhifə (24x16 sm ölçüdə) həcmində olan bu lüğət iki hissədən ibarətdir. Lüğətin «Türki-rusi» hissəsində 1000-dən çox, «Rusi-türki» hissəsində 600-ə qədər söz vardır. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, filologiya elmləri doktoru, prof. Ə.Ə.Orucov lüğətin quruluşundan, əhəmiyyətindən bəhs edərək yazır: "Üzeyir Hacıbəyov öz lüğətində o dövr, yəni sənfi mübarizənin kəskinləşdiyi bir dövr üçün səciyyəvi olan leksikanı əks etdirmişdir. Azərbaycan lüğətçiliyinin tarixində ilk dəfə olaraq biz burada bolşevik, silahlı üsyan, sosializm, sosialist, sosial-demokrat, aqrar,

dekabrist, demokratizm, demokratiya, demonstrasiya, zabastovka, internasionalizm, kapitalizm, kapitalistiçeskiy stroy, komissar, kommuna, oppozisiya, parlamentarizm, politiçeskaya ekonomiya, straxovanie, ekspluatasiya, ekspropriasiya və s. kimi sözlərə təsadüf edirik». Bütün bu terminlər Ü.Hacıbəyovun lüğətində tərcümə edilmədən öz beynəlmiləl formasında verilmişdir. Ü.Hacıbəyovun «Rusca-türkcə və türkcə-rusca» lüğətində verilmiş bu beynəlmiləl terminlərin bir çoxu indiyə kimi lüğətdə qeyd edildiyi şəkildə işlənməkdədir. Ü.Hacıbəyov beynəlmiləl terminləri almaqla kifayətlənməmiş, həmin bu terminlərin necə yazılması (imlası) məsələsi ilə də maraqlanmışdır. O, lüğətin müqəddiməsində bizim Azərbaycan mətbuatı və ədəbiyyatında alınma (xarici) sözlərin yazılışında müxtəliflik olduğunu qeyd edərək, onların rus orfoqrafiyasında qəbul edildiyi tərzdə yazılmasını məqsəddüuyğun hesab edir [24].

Pedaqoji sahədəki fəal xidmətlərinə və ümumən, maariflə güclü əlaqəsinə görə Üzeyir Hacıbəyli 1907-ci ildə Bakıda keçirilən müsəlman müəllimlərinin qurultayında A.Şaiq, F.Ağayevlə birlikdə nümayəndə və katib seçilir. Bu, Üzeyir Hacıbəylinin bir maarif işçisi kimi həm həvəsini və həm də məsuliyyətini artırır. Gərgin müşahidə və axtarışlardan sonra Üzeyir Hacıbəyli xalqın böyük ehtiyacını nəzərə alaraq 1908-ci ildə ibtidai məktəblərin I – II şöbələri üçün hazırladığı hesab dərslərini çap etdirir. “Tərcüman” qəzeti həmin ilin 28 dekabr nömrəsində yazırdı: “Hesab məsələləri” müəllim Üzeyir Hacıbəylinin əsəridir, gözəl üsul ilə tərtib edilmişdir...Azərbaycan-türk şivəsində olduğundan məhəlli məktəblər üçün faydalı və lazımdır [7, 7].

Üzeyir Hacıbəyovun “Əsərləri: Türk rusi və rusi-türk lüğəti” (Orucov qardaşlarının mətbəəsi, 1907. -122 s. Ərəb əlifbasında); “Əsərləri: Hesab məsələləri” (Orucov qardaşlarının mətbəəsi, 1907. -108 s. Ərəb əlifbasında); “Hesab məsələləri: İbtidai məktəblərin birinci və ikinci şöbələri şagirdlərn-

dən ötrü lüzumlu 6 dərs kitabıdır” (Orucov qardaşlarının çapxanası, 1907. -105+1 s. Ərəb əlifbasında); “Siyasi, hüquqi, iqtisadi və əsgəri sözləri, türk-rusi və rusi-türk lüğəti” (Orucov qardaşlarının mətbəəsi, 1907, 96+28 s. Azərbaycan və rus dillərində) adlı əsərləri çap olunmuşdur.

Üzeyir Hacıbəyovun bəstəkarlığından, musiqişünaslığından, dramaturqluğundan, pedaqoqluğundan, tərcüməçiliyindən, alimliyiindən, ictimai xadimliyindən əlavə, mahir publisist olması da ziyalılarıımıza yaxşı məlumdur. Hələ Qori müəllimlər seminariyasında oxuyarkən, 1903-cü ildə Məhəmmədəğa Şaxtaxlının Tiflisdə nəşr etdiyi “Şərqi-Rus” qəzetində “Dəllək” adlı mənzum felyetonla qəzetçi kimi ilk dəfə qələmini sınayan Üzeyir bəy 1905-ci ildən ömrünün sonuna (1948) qədər bu sahə ilə də ciddi məşğul olmuşdur [28,29].

1905-ci ildən başlayaraq Üzeyir Hacıbəyov demək olar ki, əksər dövrü mətbuatda iştirak etmiş, onlarca məqalə çap etdirmişdir. “Molla Nəsrəddin”, “Həyat”, “İrşad”, “Tərəqqi”, “Həqiqət”, “İqbal”, “Yeni iqbal”, “Kaspi”, “Tərcüman” və başqa qəzet və jurnallar Üzeyir Hacıbəylinin alovlu publisist kimi yetişməsində, həm də xalqımızın fikir oyanışında böyük rol oynamışdır. Bununla yanaşı Ü.Hacıbəyov daha çox “İrşad”, “Tərəqqi”, “Həqiqət” qəzetləri ilə bağlı olmuş, bir jurnalist və böyük publisist kimi daha çox bu mətbuat orqanlarında çalışmışdır. Belə ki, 1906-cı ilədək “İrşad”ın katibi olmuş, 1909-cu ildə gündəlik “Həqiqət” qəzetində redaktor işləmiş, yenə həmin ildə, az da olsa “Tərəqqi” qəzetinə redaktorluq etmişdir. Birinci dünya müharibəsi illərində nəşr olunan “Bəsirət” qəzeti 1914-cü il 23 avqust nömrəsində xəbər verir ki, “Qəzetlərdə intişar ediləcəyi xəbər verilən “Vətən dili” adına təzə gündəlik qəzet yaxın günlərdə nəşrə başlayacaqdır. Qəzetin müdiri Üzeyir bəy Hacıbəyli olub, dili isə başqa qəzetlər kimi deyil, mütləq vətən dili ilə yazılacaqdır”. Həmin məlumatı 29 avqust nömrəsində “Kaspi” qəzeti də çap etmişdir.

1906-cı ildə Üzeyir Hacıbəyov "İrşad" qəzetində katib işlədiyi vaxtdan yeni bir sahəyə, tərcüməçilik sahəsinə keçir. N.V.Qoqolun "Şinel" hekayəsini Azərbaycan dilinə tərcümə edir. Bu, Azərbaycanda tərcüməçilik işinin ilk uğurlu və realist nailiyyətlərindən biri idi. "Molla Nəsrəddin" jurnalı 5 aprel, 1909-cu il tarixli nömrəsində yazırdı: "...indi də mənim fikrimə bir şey gəlir. Söz yox, Köçərli cənablarının açıq və mənalı məqalələrindən, Üzeyir cənablarının şirin tərcümələrindən və qeyri yazıçılarımızın Qoqol barəsində verdikləri məlumatdan oxucularımız haman yazıçını bir növ tanıdılar və bəlkə yaxşı tanıdılar". Üzeyir Hacıbəylinin böyük rus klassiklərindən: Krilovdan, Puşkindən, Qoqoldan misallar gətirməsi, onların yaradıcılığına müraciət etməsi ədibin və ümumən XX əsr Azərbaycan ziyalılarının rus xalqına, onun yüksək məfkurəli, realist ədəbiyyatına olan böyük marağın nəticəsi idi.

Maraqlı bir faktı da qeyd edim ki, apardığım tədqiqat nəticəsində Üzeyir Hacıbəyovun mətbuatda istifadə etdiyi gizli imzalar xüsusilə diqqətimi çəkdi. Belə ki, Qulam Məmmədlinin 1984-cü ildə, "Yazıçı" nəşriyyatı tərəfindən 462 səhifə həcmində nəşr olunmuş "Üzeyir Hacıbəyov 1885-1948 – həyat və yaradıcılığının səlnaməsi" adlı kitabında "Adı Molla özü Bəy Filankəs" – "Molla Nəsrəddin" (1908), "Baş mühərrir və sahibi – imtiyaz" "Sancı" – "İrşad" (1906), "Behmankəs" – "İrşad" (1906), "Beş" – "Həqiqət" (1910), "Bir" – "Həqiqət" (1910): "Yeni İrşad" (1912), "Bisavad" – "İrşad" (1907), "Qaf" – "Həqiqət" (1910), "Dörd" – "Həqiqət" (1910), "Əz tərəfi Filankəs" – "İrşad" (1906), "İdarə" – "Həqiqət" (1910), "İdarədən" – "Həqiqət" (1910), "İki" – "Həqiqət" (1910), "İrşad" ist Uzeirbek Qadçibekov" – "Бакински день" (1909), "Yazan Filankəs" – "Tərəqqi" (1908), "Yalançı" – "Molla Nəsrəddin" (1924); "Yeni İrşad" (1912), "...Kəs" – "Həqiqət" (1910), "Lal uşaq" – "Molla Nəsrəddin" (1911), "Mz." – "Azərbaycan" (1919), "Mizrab" – "Yeni iqbal" (1905), "Mu-

siqar" – "İrşad" (1907), "Musiqiçi" – "Yeni iqbal" (1915), "Mütərcimi Ü." – "Tərəqqi" (1909), "Mütərcimi filankəs" – "Tərəqqi" (1908), "Müxbirimiz Usta Murad bənnə" – "Molla Nəsrəddin" (1910), "Namuslu" – "Molla Nəsrəddin" (1925), "Ordan-burdançı" – "Yeni yol" (1924), "Saqqallı, hənalı filankəs" – "Yeni iqbal" (1916), "Tamaşaçı" – "İrşad", "U" – "Kaspiy" (1904-1905), "U.Q." – "Azərbaycan" (1918), "Ü." – "İrşad", "Tərəqqi", "Həqiqət", "Yeni iqbal", "Azərbaycan", "Üzeyir" – "İrşad", "Tərəqqi", "Yeni iqbal", "Azərbaycan", "Ü.Qadçibekov" – "Azərbaycan" (1919), "Ü.Hacıbəyov" – "İrşad", "Tərəqqi", "Həqiqət", "Ü.H." – "Kommunist" (1925), "Üç" – "Həqiqət" (1910), "Filankəs" – hər yerdə, "Hamamçı" – "Molla Nəsrəddin" (1911), "Həqiqət idarəsi" – "Həqiqət" (1909), "Çı" – "Azərbayca" (1920), "Çoban" – "Molla Nəsrəddin" (1910), "Cin" – "Tərəqqi" (1909) və s. bu adlar xüsusi bölmə altında oxuculara təqdim olunmuşdur [26, 460-461].

Üzeyir bəyin yazıları həm açıq imza, həm də təxəllüslə 16-a qədər qəzet və jurnallarda çap olunmuşdur. İndiyə qədər Üzeyir bəyin 64 imzası məlum idi. Son araşdırmalarımızdan sonra isə böyük publisistin 67 gizli imzası aşkar edilmişdir. Onlardan 42-sini filologiya elmləri namizədi Arif Ramazanov tapmışdır [28,29].

Məlumdur ki, dahi bəstəkar, qüdrətli yazıçı, maarif və mədəniyyət xadimi olan Üzeyir bəy həm də publisist və istedadlı satirik qələmə malik idi. Onun təkcə "İrşad" qəzetinin 1905-1908-ci illər nömrələrində "Ordan-burdan" ümumi başlığı altında 300-dən çox satirik yazısı dərc olunmuşdur [28,17].

Tədqiqatçılar haqlı olaraq M.Ə.Sabir, Ə.Haqverdiyev, Ö.F.Nemanzadə, Ə.Nəzmi, Ə.Qəmküsar, M.S.Ordubadı və b. birlikdə Ü.Hacıbəyovu da "Molla Nəsrəddin" çilər sırasına, daha doğrusu onun yolunu tutanlar sırasına daxil edirlər. Məlumdur ki, Ü.Hacıbəyovun bu həftəlik siyasi-satirik və bədii jurnal səhifələrində cəmi iki felyetonu dərc olunmuşdur. Bunlar 1911-ci il iyunun 27-

də "Molla Nəsrəddin" in 27-ci nömrəsində "Uşaq" və 4 avqust tarixli 28-ci nömrəsində "Hamam" sərlövhəli felyetonlarıdır. Birincisi, "Lal uşaq", ikincisi "Hamamçı" imzaları ilə çıxıb [28,17].

Üzeyir Hacıbəyov yaradıcılığının canı, mahiyyəti və çox qiymətli cəhəti olan xəlqilik ta uşaqlıqdan onun keçirdiyi həyat yolunun labüd nəticəsidir. Həyatının ilk dövrlərindən başlayaraq onda bütün böyük sənətkarlara xas olan xüsusi bir cəhət özünü göstərir; həyatı dərinləndirən müşahidə etmək, onun xarakter cəhətlərini seçmək qabiliyyəti Üzeyirdə çox güclü olmuşdur. Beləliklə, hələ Qarabağda ikən o, həyata dərinləndirən nəzər salır, varlığının xüsusiyyətlərini öyrənir, məzəli və gülünc tiplərin seçir, xatirində saxlayır.

Görkəmli Azərbaycan yazıçısı Ü.Hacıbəylinin demək olar ki, bütün əsərlərinin məzmunu xalq arasında çox geniş yayılmış hekayələrdən, ağızdan-ağıza düşmüş dastanlardan və ya əhvalatlardan alınmışdır. 1909-cu ildə yazdığı "Şeyx Sənan" və 1910-cu ildə yazdığı "Rüstəm və Söhrab" operalarının süjeti Azərbaycan xalq ədəbiyyatından və bütün Şərqi aləmində geniş yayılmış olan Firdovsinin "Şahnamə" sindən götürülmüşdür. Hər iki süjet folklora məxsus romantik vüsətə və təsir qüvvəsinə malik qəhrəmanların taleyindəki qeyri-adi və kəskin döyüşləri əks edir [7,38-39].

Təhsilə gedənə qədər Üzeyir Hacıbəyli bir an da olsa fəaliyyətini dayandırmamış, əksinə, daha məhsuldar işləmiş, yeni-yeni əsərlər yaratmışdır. 1910-cu ildə bəstəkarın yeni bir operası – "Rüstəm və Söhrab" meydana çıxmışdır. "Günəş" qəzeti həmin il nömrələrinin birində yazır ki, "noyabrın 12-də Tağıyev teatrında əvvəlinci dəfə Üzeyir Hacıbəylinin tərtib etdiyi "Rüstəm və Söhrab" adlı təzə operası oynanacaq" [7, 10].

Üzeyir Hacıbəyovun zəngin bədii irsi içərisində onun "Ər və arvad" (1911-ci il), "O olmasın, bu olsun" (1911-ci il), "Arşın mal alan" (1913-cü il) operettaları xüsusi yer tutur. Bu operettaların ədəbi mətnini də Üzeyir özü yazmışdır. Onlar Azərbaycan

dramaturgiyasının qiymətli səhifələrini təşkil edir. Bu əsərlərdə Üzeyir klassik komediyanın qanunlarına riayət edərək sadə, təbii süjet daxilində oynaq, canlı dramatik əhvalat və xarakterlər yaratmışdır. Bu komediyalar Qoqol və Axundov komediyaları kimi dərin, ictimai məna və əxlaqi prinsip üzərində qurulmuşdur. Üzeyir Hacıbəyov xüsusilə M.F.Axundov, N.B.Vəzirov və Ə.H.Haqqerdiyev yaradıcılığının realist, demokratik prinsiplərini xalqa faydalı xidmət cəhətdən ən düzgün yolu hesab etmiş, onun ədəbi stilini, estetik tələblərini əsas götürmüşdür [22,19].

Məsələn, onun bu illərdə çap olunan "O olmasın, bu olsun" (3 pərdəli operetta, 1912. -59 s. (Ərəb əlifbasında) Mikrofilm), "Şah Abbas və Xurşudbanu" (4 məclisli 6 şəkilli opera. -1912. -55 s. (Ərəb əlifbasında); "Əsli və Kərəm" (4 məclis və 6 şəkilli milli opera, 1914. 57 s. (Ərəb əlifbasında) Mikrofilm); "Arşın mal alan" (4 şəkilli operetta, 1916. -72 s. (Ərəb əlifbasında) Mikrofilm); "Harun və Leyla" (Orucov qardaşları mətbəəsi, 1915. -54 s. (Ərəb əlifbasında); "Leyli və Məcnun" (Opera. 1915. 36 s. (Ərəb əlifbasında) və s. əsərləri xüsusilə qeyd etmək vacibdir.

"Kaspi" qəzeti 1908-ci il 9 yanvar tarixli nömrəsində yazırdı: "... "Nicat" cəmiyyəti dram və opera əsəri üçün müsabiqə elan edir. Cəmiyyət bu günlərdə gənc publisist və musiqiçi Üzeyir Hacıbəyovun tərtib etdiyi "Leyli Məcnun" operasının nəşri və quruluş haqqını almışdır. Bu, müsəlman həyatında ilk operadır, özü də ayın 12-də Tağıyev teatrında oynanacaqdır..." [7,8-9].

"Leyli və Məcnun" əsərinin müvəffəqiyyəti publisist və maarif xadimi Üzeyirin şöhrətini daha da yüksəklərə qaldırdı. Bu böyük sənətkar dövrünün diqqət mərkəzində duran bir ictimai xadim və vətəndaş səviyyəsinə yüksəlmişdi. Çünki "Leyli və Məcnun" bədii ruhu ilə təmiz və müqəddəs xalq zövqü və istəklərinə uyğun bir əsər idi. Özü də böyük muğam sənəti üzərində qurulmuş, dərin milli və sosial köklərə malik idi. Ü.Hacıbəyovun "Şeyx Sənan", "Rüstəm və Söhrab",

“Əsli və Kərəm”, “Şah Abbas və Xurşudbanu”, “Harun və Leyla” operalarında da “Leyli və Məcnun”un bu gözəl ənənələri qorunub saxlanmışdı. “Leyli və Məcnun” əsrin birinci onilliyindən boylanaraq Üzeyir Hacıbəyovun 40-cı illərə qədərki yaradıcılığına işıq salmışdır. Bütün Şərqlə üçün əlamətdar hadisə olan bu əsər muğam sənətindən istifadə yolu ilə deyil, tam sərbəst və müstəqil musiqi dili ilə yazılışdı, bəlkə də bu qədər şöhrət qazanma bilməzdi. Üzeyir Hacıbəylinin ən böyük xidməti onda idi ki, o, xalqını yaxşı tanımış, yazdığı dövrün ictimai, etik və estetik zövqünə və xarakterinə dərinliklə bələd olmuşdur. XX əsrin ən çətin və mürəkkəb çağlarında el məhəbbətini qazanmaq üçün ən düzgün yol, xalqın zövqünə uyğun musiqi dili ilə danışmaq, ona öz mənəviyyatını, zəngin daxili dünyasını göstərən “Leyli və Məcnun” yolu idi. “Kaspi” qəzeti 2 dekabr 1909-cu il tarixli nömrəsində yazırdı: “Gənc kompozitor Üzeyir Hacıbəylinin ilk təcrübəsi olan “Leyli və Məcnun operası Şərqlin “Romeo və Cülyetta”sı idi. Bu opera kütlənin son dərəcə xoşuna gəldi və dəfə göstərilərkən teatr az qala ağzına qədər dolur” [7, 9-10].

Üzeyir Hacıbəyli böyük şöhrətindən məharətlə, xalqın vətəninin xeyri üçün istifadə edirdi. 1910-cu ildə Azərbaycan musiqili komediya məktəbinin ilk quruluşu olan “Ər və arvad” əsərini yazdı. “Ər və arvad” komediyasında Üzeyir Hacıbəyov həyatı yaxşı müşahidə etdiyini, canlı ictimai tiplər yaratmağı bacardığını və şirin, məlahətli, ifadəli xalq dilinə yiyələndiyini sübut etdi. Bu ilk Azərbaycan musiqili komediyasında iştirak edənlərin hamısı fərdi xüsusiyyətləri, mənliliyi olan canlı ictimai tip dərəcəsinə qaldırılmışdır. Kitabda tipik burjua olan, qadın düşkünü, məsləksiz, əqidəsiz Mərcan bəy və feodal görüşlü, feodal əxlaqlı Kərbəlayı Qubad köhnəliyi, geriliyi təmsil edən, kütbeysin və dar görüşlü adamlardır. Ümumiyyətlə, kitab maraqla oxunur, köhnəliyin bir sıra qalıqları ilə mübarizədə bu gün də əhəmiyyətini itirməmişdir.

yətini itirməmişdir.

Yenə həmin ildə, yəni 1910-cu ildə Üzeyirin ikinci opera əsəri “Şeyx Sənan” Azərbaycan səhnəsinə vəsiqə aldı. Artıq musiqi aləminin yeni bir dövrü, Üzeyir dövrü başlandı. Bu halda Ü.Hacıbəyov yazır: “...1910-cu ildə tamamilə musiqi sahəsinə keçib, Avropa musiqisi nəzəriyyəsini öyrənməyə başladım...” [7,10].

Görünür, bu dövrdə zəmanənin canlı məsələləri, xalq həyatının ehtiyacları Üzeyir Hacıbəyovu düşündürmüş və cəlb etmişdir. Buna görə də müasir mövzuda cəmiyyətin həyatını əks edən və əsrlə səsləşən əsərlər yazmağa daha artıq həvəs göstərmişdir. Bu həvəsin nəticəsidir ki, o, “Ər və arvadın” ardınca 1911-ci ildə “O olmasın, bu olsun” (“Məşədi İbad”) komediyasını yaratdı [22, 58].

Bu komediya təkcə Üzeyir Hacıbəyovun yaradıcılığında deyil, bütün Azərbaycan ədəbiyyatında ən yaxşı komediyalardan biri olmaqla, həm məzmunu, ideyasının dərinliyi, ifadəliliyi, qüvvəsi cəhətdən, həm də bədii keyfiyyətləri ilə klassik səviyyəyə qalxır. Burada da müəllif zəmanəsi üçün səciyyəvi olan mütərəqqi və mürəkkəb qüvvələr arasındakı mübarizəni dramatik konfliktin mərkəzinə qoymuşdur [22, 58].

Üzeyir Hacıbəylinin XX əsrin əvvəllərindən artmağa başlayan bəstəkar və yazıçı hörməti əsərdən-əsərə, ildən-ildə daha da qüvvətli bir şəkildə aldı. 1911-ci ildə tamaşaya qoyulan “O olmasın, bu olsun” musiqili komediyası Üzeyir Hacıbəyli böyük dramaturq kimi təsdiq etdi. Q.Şirvanski adlı bir müəllif “Zaqafqaziyyə” qəzetinin 29 iyun nömrəsində yazır: “...Əsərin ədəbi qiyməti haqqında mətbuatda çox yazılmışdır. Ona görə də mən ona toxunmayacağam. Ancaq onu deməliyəm ki, “O olmasın, bu olsun” bizim yeni doğulmaqda olan dram ədəbiyyatımıza böyük hədiyyədir. Onun müəlliflərinin adı isə artıq Axundzadə, Vəzirov, Haqverdiyev kimilərinin arasında yer tutmuşdur...” [7,10].

“O olmasın, bu olsun”dan sonra Üzeyir Hacıbəyov lirik məhəbbət mövzusunda mürə-

ciət edib, 1912-ci ildə “Şah Abbas və Xurşud banu” və “Əsli və Kərəm” əsərlərini yaradır.

“Şah Abbas və Xurşud banu” operasında təsvir olunan əhvalatdan görünür ki, xalq nağılları və xalq rəvayətlərinə məxsus müdrik, ibrətamiz və son dərəcə faydalı bir fikir müəllifin nəzərini cəlb etmişdir. Bu fikir ondan ibarətdir ki, əmək hər şeydən üstündür. İnsanın ən böyük ləyaqəti və məziyyəti əməkdədir [22, 60].

“Əsli və Kərəm” əsərinin süjeti məşhur lirik-məhəbbət dastanından alınmışdır. Dərin ictimai məzmunu malik olan bu dastan orta əsr nağıllarına məxsus oynaq və dramatik dönüşlərlə zəngindir, dini əqidə və təsəvvürlərin iki gəncin məhəbbətinə necə əngəl törətdiyini göstərir [22, 61].

“İdeya və əxlaq prinsipi” olmayan əsərləri Üzeyir sənət əsəri hesab etmirdi. Bu tələbi o eyni dərəcədə, həm musiqi teatrının, həm də faciə və dramın qarşısında qoyurdu... Üzeyir, ictimai tərbiyə vasitəsi olaraq dramın da, faciənin də, komediya və musiqili teatrın da böyük əhəmiyyətini qeyd edir və göstərirdi ki, bütün bu sənət növlərini hərtərəfli inkişaf etdirən xalq daha kamil mənəvi bir həyatla yaşayan, daha artıq inkişaf etmiş bir xalqdır. O, “Cavab əvəzinə” adlı məqaləsində yazırdı: “Ümumən mən yalnız musiqili səhnə tamaşalarının tərəfdarı deyiləm. İctimai tərbiyə üçün tragediya da, dram da, komediya da, operetta da lazımdır. Operettanın bayağı bir şey olduğu haqqında yayılmış fikir isə, şablondur... Bayağı və mündəricəsiz operettalar çoxdur. Lakin bayağı və mündəricəsiz dram, tragediya, komediya və sairə də az deyildir” [22,21-22].

“Harun və Leyla” ilə (1915-ci il) Üzeyir Hacıbəyovun yaradıcılığının birinci dövrü qurtarır. Bu əsərdə müəllif yenə ənənəvi lirik-məhəbbət mövzusunə qayıdır. “Leyli və Məcnun”, “Şeyx Sənan”, “Əsli və Kərəm” motivlərini başqa tarixi şəraitdə, başqa psixoloji vəziyyətlər daxilində, yeni ruhda səsləndirir. Yenə iki gəncin saf və təmiz məhəbbəti bir sıra ciddi maneələrə rast gəlir, ağır imtahanlardan çıxmalı olur. Lakin o biri

faciələrinin əksinə olaraq, burada məhəbbət riyakarlığa qalib gəlir, xain Zeyd ifşa olunur. Harun və Leyla bir-birinə qovuşurlar. “Harun və Leyla” əsərində müəllif müxtəlif təbiətli adamlara məhəbbətinin müxtəlif şəkildə təsir etdiyini göstərmişdir. Leylaya olan məhəbbət xoşxasiyyət Harunu daha da yüksəldir, insanlara qarşı daha da xeyirxah edir, qoluna qüvvət verir, döyüş meydanında qəhrəmanlığa sövq edir [22,62-63].

Üzeyirin musiqili komediyaları yüksək ideyalı sənət əsərləri nümunəsi idi. Bu əsərlərdə köhnə mühit, burjuva-mülkədar mühitinin dargörüslü adamları, qaranlığı, geriliyi, cəhaləti ifadə edən adamları istehza obyektinə olmuşdur. Çürük, parazitik əxlaq sahibi Məşədi İbad, osmanlılara və onların bizə süni görünən danışıq tərzinə qul kimi səcdə edən Rza bəy, kütbeyin və dardüşüncəli, millətçi Hüseyinqulu bəy, vəhşi, cahil qoçu Əsgər, cibiboş (başı ondan da boş), lakin köhnə bəyliyi ilə fəxr edən Soltanbəy və s. Üzeyirin yaratdığı tiplər qalerası bunlardır. Komediyalarında Üzeyir köhnəliyi, dövrünü, zamanını keçirmiş köhnə düşüncə, təsəvvür, adət və ənənələrin qatı düşməni kimi çıxış edirdi. O, Sərvər və Gülnazların, Əsgər və Gülçöhrələrin simasında yeniliyi, həyatın yeni şəklini alqışlayırdı, müdafiəsinə qalxırdı, köhnəliyi öldürür, məhv edirdi. Bünövrəsi çatlamış, lakin zorla saxlanan möhkəm divara güclü zərbələr vuraraq uçururdu [22, 22].

Üzeyir Hacıbəyovun “Arşın mal alan” adlı (4 şəkili operetta, II təbi. (Ərəb əlifbasında. Mikrofilm) kitabı 1916-cı ildə, 58 səhifə həcmində çap olunur. Kitabda “1-ci nəşrə müqəddimə”; “2-ci nəşrə müqəddimə”; “İlk söz”, “Giriş”, “Tarixi məlumat” adlı bölmələr verilmişdir.

Oxuculara, həmçinin kitabın içində “1-ci hissə: Əsas cəhətlər”; “2-ci hissə: “Xalq üslubunda Azərbaycan məqamlarında musiqi bəslətmək qaydaları” adlı hissələr də təqdim olunmuşdur.

1926-cı ildə yazdığı “Şərq musiqisi və Qərb musiqi aləti” məqaləsində Azərbaycan

musiqisinin Qərb musiqi alətləri ilə qarşılıqlı əlaqələrini geniş işıqlandırır. O, əsaslı dillərlə Qərb aləti ilə Azərbaycan xalq musiqisi və onun alətləri arasında olan səddi aradan götürür.

1927-ci ildə Ü.Hacıbəyli M.Maqomayevlə birlikdə "Azərbaycan xalq mahnıları" məcmuəsini nəşr etdi.

Əsrin ilk onilliyi Üzeyirin müxtəlif teatr cəmiyyətləri, dövrün qabaqcıl şəxsiyyətləri: C.Məmmədquluzadə, Ə.Haqqverdiyev, N.Vəzirov, H.Ərəblinski, H.Sarabski, N.Nərimanov, M.Maqomayev, Q.Primov və başqaları, müxtəlif nəşriyyatlarla əlaqə və təmasda olduğu illər kimi də maraqlıdır.

Üzeyir Hacıbəyov Azərbaycan xalqının, qədim tarixli Azərbaycan sənətinin və ədəbiyyatının ən mütərəqqi, ən demokratik və sağlam cəhətlərinə istinad etmiş, onları inkişaf etdirərək, Azərbaycan həyatı, Azərbaycan xalqının mənəvi varlığı, musiqi

və ədəbiyyatı əsasında yeni, ümumbəşəri meyllərin, formaların Azərbaycanda yaranmasına çalışmış və bu işin musiqi sahəsində fədaisi olmuşdur. Bu cəhətdən onun novatorluğu ancaq XIX əsrdə Mirzə Fətəli Axundovun navatorluğu ilə müqayisə oluna bilər.

Belə ki, XX əsrin (1920-ci ilə qədər) elə bir teatr cəmiyyəti, nəşriyyəti və ədəbi klubu olmamışdır ki, Üzeyir Hacıbəylinin bu və ya digər əsəri ilə əlaqədar fəaliyyət və xidmət göstərməmiş olsun. Tağıyev teatri, Nikitin qardaşları sirki, müsəlman maarif cəmiyyəti, "Orucov qardaşları" nəşriyyəti, Mailov teatri, Musa Nağıyev klubu və başqaları bu sahə ilə əlaqədar bir sıra işlər görmüşlər.

Üzeyir Hacıbəylinin ən böyük xidmətlərindən biri bunda idi ki, o hər yeni əsərinin müvəffəqiyyətindən son dərəcə düzgün nəticə çıxarır, arxayınlaşmır, həmin xətti davam etdirirdi.

Ədəbiyyat

1. Hacıbəyov Ü. Əsərləri 10 cildə. -4-cü cild. (Məqalə və felyetonlar. Tərt.komment və lüğət Q.Qasimovundur. Red-ru M.İbrahimov). 380 s. -1968. 4200 nüsxə.
2. Hacıbəyov Ü. Əsərləri 10 cildə. -3-cü cild. (Red-ru M.İbrahimov). 308 s. -1968. 4200 nüsxə.
3. Hacıbəyov Ü. Seçilmiş ariyalar, romanslar və mahnılar. Fortapiano ilə oxumaq üçün. -Bakı: Işıq, 1975. 88 s. (Mətni Azər. və rus dillərində)
4. Hacıbəyov Ü. Azərbaycan el nəğmələri. -Bakı: 1985.
5. Hacıbəyov Ü. Mətbuatda müstəməl siyasi, hüquqi, iqtisadi və əsgəri sözlərin türk-rusi və rusi-türk lüğəti. -Bakı: "Orucov qardaşları" nəşriyyəti, 1907. -S122.
6. Hacıbəyli Ü. Fitnələr qarşısında. -Bakı: "Azərnəşr", 1995. -187 s.
7. Hacıbəyli Ü. Seçilmiş əsərləri: iki cildə. -C.1. /tərt və ön sözün müəll. Abdulla Abasov. Təkrar nəşr. -Bakı: "Şərq-Qərb", 2005.
8. Hacıbəyli Ü. Seçilmiş əsərləri: iki cildə. -C.2. (tərt. və lüğətin müəllifi Abdulla Abasov. Təkrar nəşr)
9. Hacıbəyli Ü. Arşın mal-alan. -Bakı: "Şərq-Qərb", 2008. -S.166
10. Hacıbəyli Ü. Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları. -Bakı: "Apostrof", 2010. -173
11. Hacıbəyli Ü. Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları. -Bakı, 48 s.
12. Hacıbəyli Ü. Koroğlu -Bakı: "Şərq-Qərb", 2008. -470 s.
13. Hacıbəyli Ü. Leyli və Məcnun -Bakı: "Şərq-Qərb", 2008. -230 s.
14. Hacıbəyli Ü. Nəşrlərdə kənara qoyulmuş mətbu əsərləri (1904-1912)
15. Hacıbəyli Ü. O olmasın, bu olsun. -Bakı: "Şərq-Qərb", 2008. 142 s.
16. Hacıbəyli Ü. Biblioqrafiya (tərt.H.Haşımov). -Bakı, 2009, -379 s.

17. Hacıbəyov Ü. Komediylar və yumoristik minatürlər. –Bakı: Əbilov, Zeynalov və oğulları, 2005. 170 s.
18. Hacıbəyli Ü. Üzeyir dünyası. Ömür səlnaməsi 1885-1948: biblioqrafiya. –Bakı: “Şərq-Qərb”, 2008. 390 s.
19. Hacıbəyli Ü. Bədii və publisistik əsərlər. –Bakı: “Şərq-Qərb”, 2008. -543 s.
20. Hacıbəyli Ü. Nəşrlərdə kənara qoyulmuş, ixtisar və “redaktə” edilmiş əsərləri. –Bakı: “Elm”, 2010. -233 s.
21. Hacıbəyova Ü. Sənət fədailəri... Hacıbəyovların musiqi dünyası. Bakı, 2006. -111 s.
22. İbrahimov M. Tufanlara kömək edən bir qələm: Ü.Hacıbəyovun şəxsiyyəti və yaradıcılığı haqqında. –Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1987. -198 s.
23. Qubad. Üzeyir Hacıbəyov. Biblioqrafiya. –Bakı, 1941.
24. Quliyeva S. Azərbaycan soraq-məlumat ədəbiyyatı. –Bakı: “Təhsil”, 2006. -176 s.
25. Səfərova Z. Üzeyir Hacıbəyov. –Bakı: “Yazıçı”, 1985. -68 s.
26. Məmmədli Q. Üzeyir Hacıbəyov 1885-1948 həyat və yaradıcılığının səlnaməsi. –Bakı: “Yazıçı”, 1984. -462 s.
27. Üzeyir Hacıbəyov ensiklopediyası. –Bakı: “Şərq-Qərb”, 2007. –262 s.
28. Üzeyir bəy Hacıbəyov və “Molla Nəsrəddin”. –Bakı: “Adiloğlu”, 2007. -86 s.
29. Üzeyir Hacıbəyli ensiklopediyası –Bakı: “Şərq-Qərb”, 2008. -239 s.
30. Üzeyir Hacıbəyov: Biblioqrafiya. Bakı: “Elm”, 1978. 216 s.
31. Yanar M. Üzeyir dünyası. –Bakı: “Azərnəşr”, 2009. -96 s.

Али Джафаров

История публикации произведений Узеира Гаджибекова

Резюме

В данной статье рассматривается история публикации произведений Узеира Гаджибекова. Автор отмечает, что достойный образ жизни композитора, обладающего богатым литературно-художественным наследием, совершенного и мудрого во всех отношениях человека, заслуживает изучения. Автор также отмечает, что обширное, многогранное творчество У.Гаджибекова всегда было и будет в центре внимания современной критики музыки и литературоведения.

Ali Jafarov

The history of the publication of Uzeyir Hajibeyov`s works

Summary

This article discusses the history of the publication of Uzeyir Hajibeyov`s works. The author notes that the composer`s - a perfect and wise person in all respects - worthy lifestyle with a rich literary and artistic heritage, deserves to be studied. The author also notes that U. Hajibeyov`s extensive and multifaceted works have always been and will be the focus of attention of contemporary critics of music and literary criticism.